

DOI: 10.32347/2076-815x.2021.76.218-234

УДК 711.4

канд. арх., професор **Петришин Г.П.**,
halyna.p.petryshyn@lpnu.ua, ORCID 0000-0003-2558-6725, h-index: 11,
канд. арх., доц. **Онуфрив Я.О.**,
yaryna.o.onufriv@lpnu.ua, ORCID 0000-0003-0261-4738, h-index: 2,
Боршовський О.І.,
oleh.i.borshovskyi@lpnu.ua, ORCID 0000-0002-5269-1670, h-index: 1,
Національний університет «Львівська політехніка», Львів

РОЛЬ РІЧКИ У ФОРМУВАННІ МІСТ УКРАЇНИ: ЛУЦЬК, ТЕРНОПІЛЬ, ВІННИЦЯ, ЧЕРНІВЦІ

Численні міста, в тому числі українські, пройшли подібні історичні етапи просторового розвитку, в результаті чого відбулося поступове «відвернення» міст від річок. Зараз планувальний розвиток цих міст звернений на реструктуризацію та переосмислення zdegradovanih прирічкових територій. Міста знову повертаються до свого коріння/першоджерела, шукаючи ефективних засобів для вирішення просторових, соціальних та економічних проблем. Конкурентоздатність міст зумовлюється також і містобудівними перевагами. Degradovani території стали потенціалом нового функціонального наповнення та резервом для пошуку нової ідентичності міст.

Ключові слова: річка; прирічкові території; містотвірні функції; планувальний розвиток міста; ревалоризація території

Вступ. Технологічні зміни на прирічкових територіях значних міст від 1970-х років викликали перенесення основних промислових містотвірних функцій у сприятливіші локації та поступовий занепад міських прибережних територій. Це спровокувало появу у 2000-х роках численних масштабних містобудівних проєктів, скерованих на пошук нового обличчя міст у постіндустріальний період. Ідеї комплексного проєктування на прибережних територіях набули поширення при річках. Загальний ефект від інтеграції середовища, санації та ревалоризації окремих територій та споруд, зміни функціонального наповнення стали впроваджуватися у щораз масштабніших проєктах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика планування прирічкових територій міст орієнтована на інтеграцію різногалузевих досліджень та обґрунтування архітектурно-містобудівних рішень. Сьогодні в Україні та за кордоном сформована ґрунтовна база наукових досліджень, які

висвітлюють проблеми планування прирічкових територій міст. Методологічні підходи та основні аспекти планування прирічкових територій міст розглянуто у численних наукових розвідках (Боборикін, 2017; В'язовська, 2018; Вадімов, 2002; Гайдукович, 1983; Гуськова, 2010; Денисов, 1988; Задворянская, 2009; Лукомська, 2014; Маташова, 2011; Петришин, 2012 і 2018; Рубан, 2000; Цибрівський, 2013; Щурова, 2016). Вадімов В.М. (Вадимов, 2000) виділяє **типові моделі** розвитку міст кін. XVIII - поч. XIX ст. на прирічкових територіях, де прослідковується взаємозв'язок планування міста і ріки. Так, для вузької акваторії була характерна **концентрична планувальна організація (односторонньо-концентрична, поперечно-концентрична, радіально-концентрична)**, а для широкої акваторії характерним було **лінійне планування (односторонньо-лінійне, поперечно-лінійне, поздовжньо-лінійне)**.

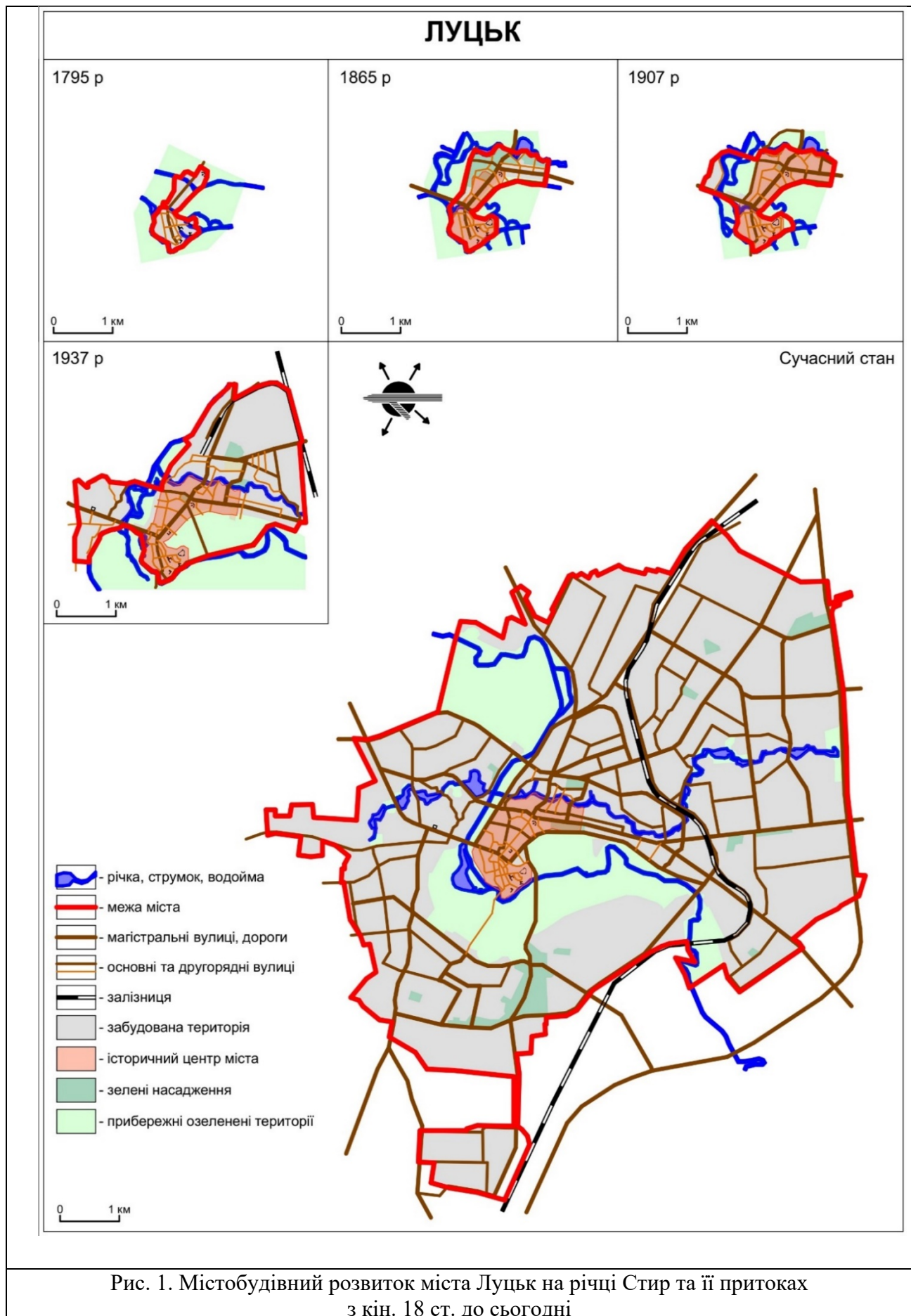
Вже на поч. XX ст. різко зростаючі масштаби містобудівного освоєння деформували природно-ландшафтні умови прирічкових територій, порушили взаємозв'язки з рікою, що привело до загального погіршення оточуючого середовища. Феномен т. зв. «річкових цивілізацій» з сер. XVIII ст. став втрачати своє визначальне значення в системі розселення. Водночас, цей феномен по інерції впливає на просторові процеси на всіх територіальних рівнях і сьогодні.

Матеріали і методи. Дослідження опирається на проведення порівняльного аналізу історичних джерел, генеральних планів міст та сучасних стратегій розвитку прирічкових територій вибраних міст.

Результати. Метою дослідження є виявлення етапів історичного розвитку архітектурно-планувальних структур ряду міст України, розташованих над річками середньої величини, та сучасні підходи до загосподарювання прибережних зон.

Луцьк — одне із найдревніших міст України, первісний град було засновано на повороті (луці) річки Стир, на острові, утвореному Стиром та його рукавами, що зумовлено передусім оборонними міркуваннями (сьогодні це територія Державного історико-культурного заповідника «Старий Луцьк»).

Аналізуючи вплив річки Стир на розвиток міста Луцьк (рис. 1), можна прослідкувати як місто, що зародилося на острові в оточенні рукавів р. Стир, почало розвиватися на правому березі річки та розросталося вздовж її русла в північно-східному напрямку. До поч. XX ст. місто зайняло територію в межах річки Стир і її правої притоки р. Сапалаївки. Прокладення гілки Південно-Західної залізниці до Луцька в дев'яностих роках XIX ст., а також зростання значення міста в міжвоєнний період, коли Луцьк став столицею нового Волинського воєводства, спричинило новий поштовх розвитку міста, що

відобразилося в його територіальному розростанні. Станом на 1937 р. територія міста вже охоплювала землі на північ від річки Сапалаївка, а також місто розвинулося в західному напрямку – на лівому березі річки Стир. Таким чином, на цьому етапі сформувався радіально-концентричний тип планування міста.

Особливо активно місто розвивалося в 1950-х-70-х роках. В цей період відбувалося формування нового загальноміського центру, який отримав значний просторовий масштаб порівняно з історичним осередком і міським центром початку ХХ ст. (Посацький, 2007). В 1973 році було затверджено нові межі міської території. Тоді ж почалося будівництво потужних підприємств, що призвело до стрімкого росту населення та забудови значних житлових масивів: Завокзального та Гнідавського. Також у 70-х рр. було змінене русло р. Стир: на ділянці від Красненського мосту до вул. Базарної було засипане відгалуження старого русла, яке протікало ближче до історичної частини міста, а на місці боліт на лівому березі річки планувалося створити гідропарк, проект якого так і не був реалізований (Водна експедиція).

Територія міста на сьогодні становить, за даними міського управління архітектури та містобудування, понад 5400 га, чисельність наявного населення станом на 1 березня 2020 р. становила 217 416 осіб (Державна служба статистики України, 2020). Збільшення території намічено з урахуванням приєднання територій Луцького (1393 га) і Ківерцівського районів (230 га) за рахунок сільськогосподарських земель та територій сільських населених пунктів, що включаються до меж Луцька.

Сьогодні у Луцьку активно розробляються архітектурні та містобудівні проекти по оновленню міського простору, прирічкові території також активно трансформуються: планується будівництво нового пішохідного моста через р. Сапалаївка; формування нової спортивно-відпочинкової зони на вільній території вздовж р. Стир; благоустрій набережних двох найбільших парків в місті. Попри це, значна частина заплави річки, будучи цінним територіальним резервом, на разі використовується нераціонально та перебуває в занедбаному стані. В той же час, велика площа вільних озелених територій річкової заплави, в тому числі ті, які після приєднання прилеглих сільських населених пунктів опинилися на території міста, зберегли свій природний характер, що, безумовно, позитивно впливає на екологічну та рекреаційну складову міського потенціалу. Зокрема, в межах загальнозоологічного заказника місцевого значення «Гнідавське болото», площею 116,6 га, збережено частину заболоченої заплави річки Стир із старицями та лучною рослинністю.

Місто **Тернопіль** розташоване на Тернопільському плато Подільської височини Східно-Європейської рівнини, через місто протікає річка Серет. Найбільшою водоймою міста є Тернопільський став, розташований на річці

Серет. Перша писемна згадка про м. Тернопіль датована 15 квітня 1540 року, стосується надання локаційного привілею великому коронному гетьману Польського королівства Янові Тарновському на заснування містечка-фортеці Тарнополе в спустошеній місцевості Сопільче. Тоді ж розпочалося будівництво замку, який після кількох перебудов, у зміненому вигляді зберігся до наших днів, у 1550 р. місто отримало Магдебурзьке право.

Розвитку Тернополя у другій половині XIX ст. сприяла розбудова шляхів сполучення. Під час другої світової війни в наслідок бойових дій було зруйновано близько 85% забудови міста. Протягом 1950–1960-х рр. місто було масштабно відбудовано згідно 2-х генеральних планів архітекторів В. Новикова та Н. Панчука (1945р. і 1954р.) (Посацький, 2007). Тернопільський став у 1950-х рр. було реконструйовано, внаслідок чого площа водойми збільшилась до 300 га. За повоєнні роки Тернопіль поступово став промисловим центром, згодом і освітнім центром. У 1984 р. відкрито гідропарк.

Протягом періоду від кін. 18 ст. до сьогодні розвиток планувальної структури Тернополя відносно річки Серет характеризувався переходом від односторонньо-концентричного до двосторонньо-поперечного типу планування (рис. 2). В радянський період місто розтягнулося з лівого берега річки на правий, значно розширивши свої межі. Згідно сучасного генплану Тернополя територія міста складає 4283 га. В основу територіального розвитку м. Тернополя покладена ідея розвитку міських структур (сельбищної зони, рекреаційної зони) у західному і північно-західному напрямках, тобто вздовж русла річки Серет. Для збереження природної екосистеми річки Серет в межах міста Тернопіль проектом генплану передбачена організація нового природного заповідника "Загребелля" і розвиток площі існуючих заповідників. Серед сучасних проектів розвитку прирічкових територій у м. Тернопіль відомим є проект реконструкції набережної «Циганка» від громадської ініціативи URBAN.te і КП "Місто", який був реалізований у 2016 та здобув гран-прі на конкурсі Ukrainian Urban Awards у 2019 році. Одним з наймасштабніших проектів, пов'язаних з розвитком прирічкових територій міста, є будівництво Центру веслування та водних видів спорту «Водна арена «Тернопіль». Робота над цим унікальним комплексом для водних видів спорту розпочалася у 2017 році з укріплення берегової лінії, поглиблення русла dna річкового каналу, будівництва трибуни, а також прокладання дороги вздовж каналу і трибун, спорудження комплексу триває.

Розвиток Тернополя на лівому березі річки Серет та утвореного на ній ставу, що розташований в історичному центрі міста, зумовив збереженість на сьогодні значних площ природних лісів на правому березі, які разом із системою міського озеленення та набережною Тернопільського ставу

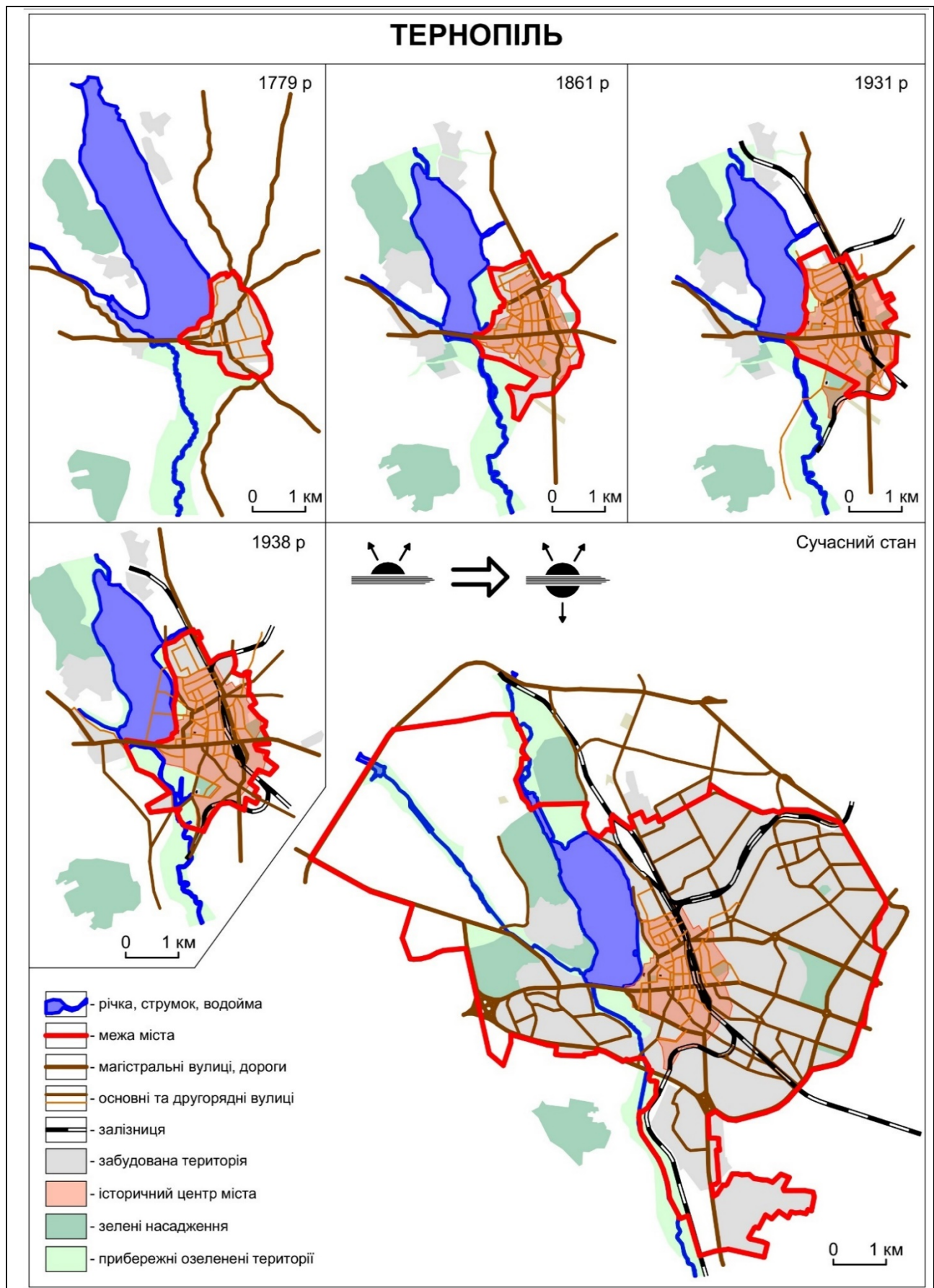

Рис. 2. Містобудівний розвиток міста Тернополя на річці Серет з кін. 18 ст. до сьогодні

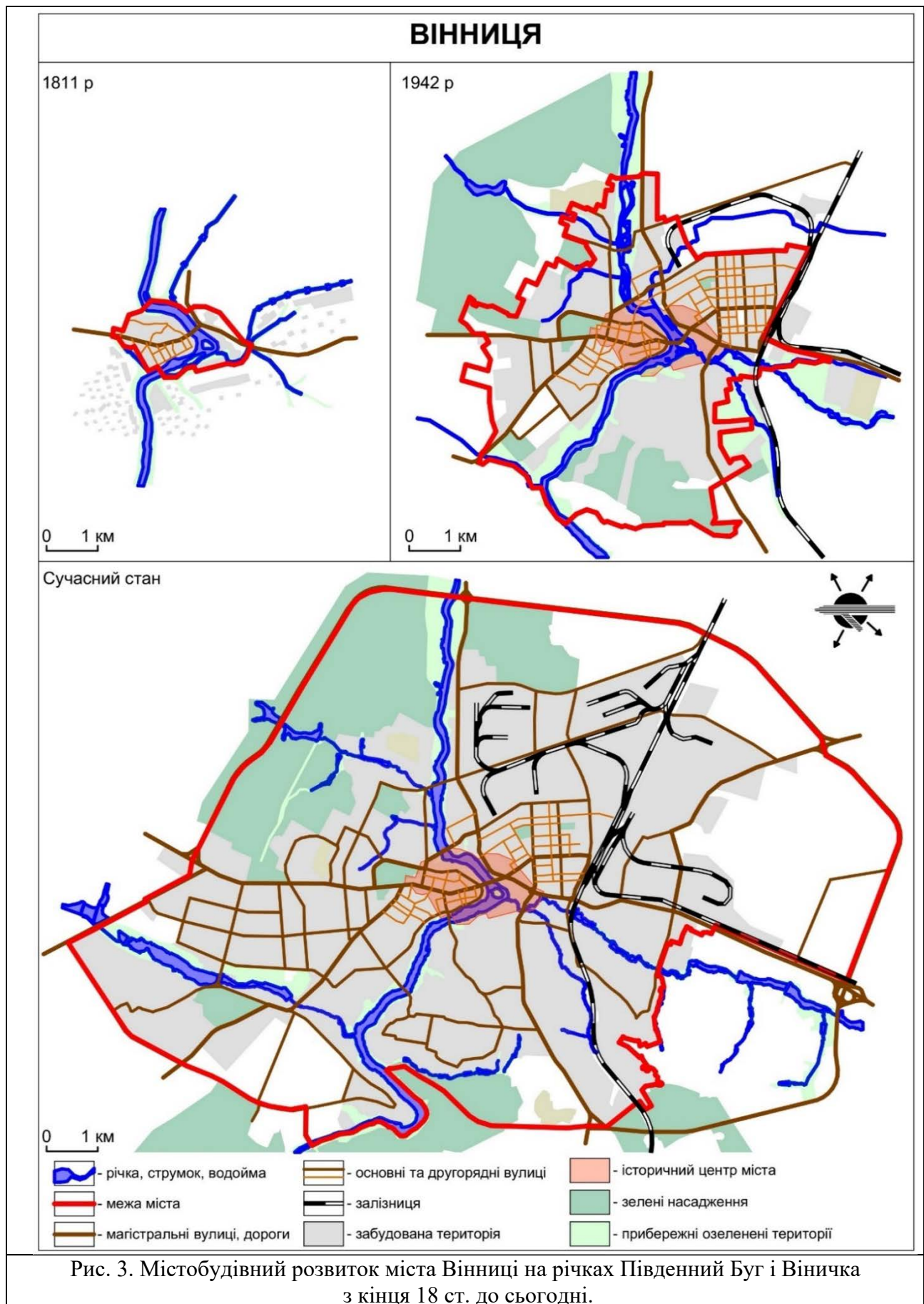
утворюють унікальний природно-містобудівний комплекс, що охороняється державою.

Відповідно частина набережної ставу на правому березі річки Серет вирізняється природним, незайманим характером. Більш урбанізована, регульована набережна лівого берега, хоча не формує комплексного вирішення, характеризується фрагментарним оновленням окремих її частин, які у перспективі будуть пов'язані системою транспортно-пішохідних комунікацій.

Місто **Вінниця** має давню історію, пов'язану з формуванням Великого Литовського Князівства, в сер. XIV ст. на лівому березі р. Західний Буг в місці впадання річки Вінички зведено невеликий дерев'яний замок, що мав оберігати територію від татаро-монгольських набігів. Зі спорудженням у 1558 році нової фортеці на острові Кемпа, виникло «Нове місто» на правому березі Південного Бугу і продовжувало розвиватись «Старе місто» на лівому. Нове розташування замку, що зайняв найважливіше місце в структурі міста, сформувало і розпланувальну мережу вулиць Правобережжя, що пучком сходяться до моста, пізніше перекинутого на замковий острів Кемпа, а з нього - на лівий берег. Ця схема вулиць існує і нині. Протягом XVI-XVIII ст. у Вінниці склалося два способи освоєння території, дві основні містобудівні форми: староміська - результат розвитку давнього "города" з орієнтовною композицією забудови і новоміська - результат створення міського майдану та головних вулиць і сакральних та громадських споруд Нового міста засобами щільної, лінійно орієнтованої забудови, у т. ч. й єврейського містечка Єрусалимівки. Кожна з цих містобудівних форм має власну об'ємно-просторову структуру та об'єкти культурної спадщини. Поштовхом до впорядкування забудови за принципами класицизму та початком управління містобудівним розвитком Вінниці варто вважати перший генеральний план міста, розроблення якого датовано 1839 р. Завдяки класицистичним вирішенням генплану почали формуватися сучасні вулиці (Зливкова, 2011).

З 1914 року Вінниця стає адміністративним центром Подільської губернії, а з 1932 року і до нинішнього часу - адміністративним центром утвореної Вінницької області. У післявоєнний період великого розмаху досягло житлове будівництво. Виросли нові житлові масиви на Лівобережжі та у "Вишеньках". В сучасному місті Вінниця станом на 1 березня 2020 року проживає 370 624 осіб (Головне управління статистики у Вінницькій області, 2020), а територія міста, згідно до генплану, розширюється.

Прирічкові території щораз частіше потрапляють у поле зору міської влади, оскільки сусідують з територіями з найвищою щільністю населення, також становлять водно-зелений каркас міста з великим потенціалом (Petryshyn and Polianska, 2020).

Згідно з концепцією інтегрованого розвитку м. Вінниці 2030 (Вінницька міська рада, 2018), річки та їх берегові зони розглядаються як перспективні місця для розвитку рекреації. Реконструкція прирічкової території в центрі міста розпочалась з набережної «Рошен», що була відкрита 4 вересня 2011 року. Вся територія набережної Рошен, загальною протяжністю 700 м, була відновлена. В рамках відновлювальних робіт були встановлені трибуни для огляду світломузичних шоу, що відбуваються на воді кожного дня в теплий період року. Задля встановлення фонтану та проведення реконструкції набережної були проведені роботи по розчищенню русла річки Південний Буг. Після реалізації проекту набережної Рошен вінницькі архітектори розробили проектну пропозицію «проколу» під Центральним мостом, який пов'язав би стару міську набережну та набережну Рошен в двох рівнях. Основний перехід – в рівні землі під насипом Центрального мосту, прокол завдовжки 25 м. Пейзажний прохід пропонується облаштувати на рівні нижнього ярусу набережної Рошен безпосередньо біля води з переходом до центрального причалу прогулянкових річкових пароплавів. Також було запропоновано концепцію пішохідних понтонних мостів «Вінницькі острови», які б з'єднали історичний центр міста на правому березі через о. Кемпа з реконструйованою набережною «Рошен» на лівому березі ріки. Більш масштабний містобудівний проект планується реалізувати вздовж вул. Князів Корятовичів і набережної р. Південний Буг на ділянці від Староміського мосту до пляжу Спартак. Прирічкові території у м. Вінниця є досить високо урбанізованими: подекуди вздовж річки простягаються вузькі фрагменти озелених територій, скверів та набережних, а подекуди міська тканина (часто садибна приватна забудова) майже впритул підходить до русла річки, що унеможливорює формування широкого доступу для мешканців.

Чернівці – місто, яке постало на лівому березі річки Прут. Імовірно, місто почало свій розвиток із фортеці, що була заснована в сер. XII ст. для охорони торгового шляху із Нижнього Подунав'я до Галича. Навколо дерево-земляної фортеці з часом виріс ремісничий посад з будинками зрубної конструкції. У сер. XIII ст. фортеця була знищена, а мешканці перебрались на правий берег річки Прут, де заснували нове поселення в районі сучасних вулиць Сагайдачного і Барбюса. За час свого існування місто було декілька разів зруйноване, перебувало у складі різних держав, в 1774-1918 рр. входило до складу Австро-Угорської імперії. У цей період своєї історії Чернівці тримали образ центральноєвропейського міста з характерним типом архітектури та міської інфраструктури. У «румунський» період Чернівці будуються нові житлові квартали та промислові підприємства, був збудований аеропорт.

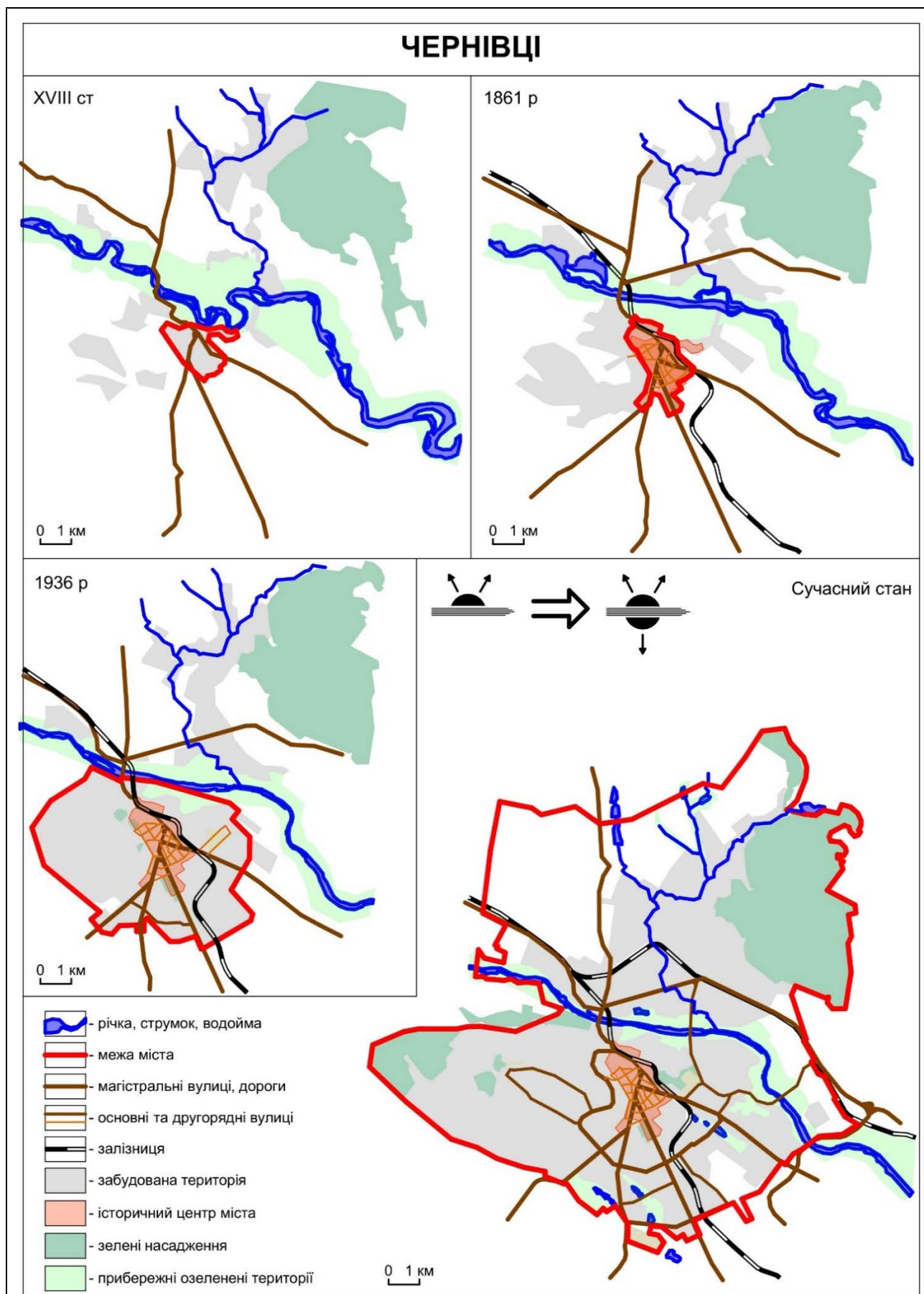

Рис. 4. Містобудівний розвиток міста Чернівці над річкою Прут від 18 ст. до сьогодні

За «радянського» періоду місто розвивається і його населення збільшується майже вдвічі, з'являються нові промислові підприємства, житлові мікрорайони. Відбувся перехід від односторонньо-концентричного до поперечно-концентричного типу планування, коли місто розширило свої межі на північ. Територія міста збільшилась за рахунок приєднання містечка Садгора на лівому березі р. Прут, а прирічкові території були забудовані, в основному, промисловими підприємствами, багато з яких зараз перебувають в занепаді. За винятком кількох центральних частин (Стара Жучка, Калічанка, Гореча) та «Калинівського ринку», міські райони північніше та південніше Пруту ще мало прив'язані до переважно покритих лісами берегів річки. У той же час міські незабудовані ділянки, землі, що не обробляються, та старі промислові об'єкти, що не використовуються (район Пруту, Аврора та проспект Незалежності), дають можливість для внутрішнього розвитку та ущільнення міста. Зокрема, промислові райони вздовж берега Пруту є найбільшими та найважливішими міськими територіями з потенціалом для розвитку, оскільки підвищення важливості цих територій може згодом сприяти і освоєнню рекреаційної зони ландшафту річки Прут. Сьогодні у м. Чернівці вже є розроблена Інтегрована концепція розвитку міста на період до 2030 р., яка комплексно і детально розглядає прирічкові території та їх значення у планувальному розвитку міста (Інтегрована концепція розвитку Чернівців 2030, 2020). Розроблена стратегія реорганізації цих територій зі зміною їх функцій, а також формування «зеленої» (вздовж русла ріки) та транспортної (північ-південь) осі, що проходить через річкову заплаву, дозволить об'єднати північну і південну частину міста та підвищити ефективність використання прирічкових територій для потреб громади. Реалізація цієї комплексної концепції вірогідно розтягнеться на далеку перспективу, так як потребує значних інвестицій. Дана концепція на разі узгоджується із генпланом міста.

Висновки. Планування розвитку прирічкових територій міста повинне відбуватися у взаємозв'язку із сусідніми поселеннями, що розташовані в долині ріки, оскільки вони формують єдину екосистему річкового басейну. На розвиток прирічкових територій мають суттєвий вплив соціально-економічні умови. Річка як водний ресурс для господарського функціонування міста впливає на стан і освоєння прирічкових територій. В той же час спосіб господарського освоєння цих територій впливає на екосистему річки. За допомогою архітектурно-планувальних засобів можна регулювати стан екосистеми ріки і зберегти баланс між природою і антропогенним впливом. Вадімов В.М. виділяє типові моделі розвитку міст кін. 18 - поч. 19 ст. на прирічкових територіях, де прослідковується взаємозв'язок планування міста і річки. Так, для вузької акваторії річки, як у досліджуваних прикладах містах

Луцьку, Тернополі. Вінниці та Чернівцях була характерна концентрична планувальна організація (односторонньо-концентрична, поперечно-концентрична, радіально-концентрична).

Аналізуючи розвиток українських міст Луцька, Тернополя, Вінниці та Чернівців, встановлено фрагментарність підходів до модернізації набережних річок, неоднорідність прирічкових територій (збереженість значних площ річкових берегів у природному вигляді та урбанізованість і різноманітне функціональне використання набережних в деяких містах), подекуди обмежений доступ до ріки (перекривається приватними територіями), занедбаність і застарілість облаштування прирічкових просторів. Загалом, у проаналізованих українських містах, трансформації прирічкових територій відбуваються фрагментарно. На разі лише узгоджуються концепційні розробки по формуванню багатофункційного єдиного прирічкового громадського простору, об'єднаного системою пішохідних зв'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Petryshyn H., Polianska V. (2020), “Development of the water-green frame of the Vinnytsya”. In: Sobczuk, H. and Kowalska, B., reds. Water supply and wastewater disposal 3, Lublin, University of Technology, Lublin, p. 221–238.
2. Petryshyn, H. (2015), “Ecological balance in the development of town planning systems: historical aspect”. *Architectural Studies: Scientific journal of Lviv Polytechnic National University*, Volume 1, Number 1, pp. 29–33.
3. Боборикін О.С. (2017), “Особенности развития мисских набережных (на примере мист Украины вдоль р. Дніпро)”, автореф. дис. канд. арх.: 18.00.01. Київський Національний університет будівництва та архітектури, Київ, 21 с. .
4. В'язовська А.В. (2018), “Методичні засади планувальної організації водно-зелених територій міста”: дис. канд. арх. 18.00.04, Київський Національний університет будівництва та архітектури, Київ. 230 с. .
5. Вадимов В.М. (2000), “Город и река (планировочные аспекты)”, Археология, Киев-Полтава, 214 с.
6. Вадимов В.М. (2002), “Методологічні основи еколого-містобудівного освоєння прирічкових урбанізованих територій (в умовах України)”: Дис. д-ра арх.: 18.00.01, Полтавський національний ун-т будівництва і архітектури; Київський національний ун-т будівництва та архітектури, Полтава; Київ, 400 с.
7. Водна експедиція: як виглядає Луцьк зі Стиру. ФОТО (2013). URL: <http://www.volynpost.com/news/25013-vodna-ekspedyciia-iaak-vygliadaie-luck-zi-styru-foto> [30.05.2020]
8. Гайдукович М.М. (1983), “Архитектурно-планировочные принципы и методы оптимизации использования и преобразования пойменных территорий при проектировании парков”, дис. канд. архит.: 18.00.04. Белорусский Политехнический Институт, Минск, 20 с.
9. Гуськова Е.В. (2010), “Принципы архитектурной ревитализации приречных пространств: из опыта России и Франции”: автореф. дис. канд. арх.: 05.23.20., Нижегородский государственный архитектурно-строительный университет, Нижний Новгород, 24 с.

10. Денисов М.Ф. (1988), “Архитектура городских набережных (интеграция ландшафтов и сооружений)”, автореф. дис. докт. арх.: 18.00.04., Московский Архитектурный Институт, Москва, 46 с.
11. Задворянская Т.И. (2009), “Ландшафтно-градостроительная организация рекреационных зон в структуре прибрежных территорий крупных городов (на примере Воронежа)”: автореф. дис. канд. арх.: 18.00.04., Санкт-Петербургский государственный архитектурно-строительный университет, Санкт-Петербург, 23 с.
12. Зливкова О. (2011). “Містобудівний розвиток м. Вінниці”, в Вечерський В. В, ред., *Історико-містобудівні дослідження: Васильків, Вінниця, Горлівка, Ізмаїл, Київ*, 276 с.
13. Інтегрована концепція розвитку Чернівців 2030. URL: <http://chernivtsi2030.cv.ua/?p=2483> [31.05.2020]
14. Лукомська І.О. (2014), “Методичні основи архітектурно-ландшафтної організації долинних просторів річок українських Карпат”: автореф. дис. канд. арх.: 18.00.04., Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка, Полтава, 21 с.
15. Маташова М.А. (2011), “Эколого-градостроительная оптимизация приречных территорий”: дис. канд. арх.: 18.00.04., Санкт-Петербургский государственный архитектурно-строительный университет, Санкт-Петербург, 230 с.
16. Петришин Г.П. (2012). “Річка як засіб інтеграції міста в європейській містобудівній практиці”. *Досвід та перспективи розвитку міст України*, Вип. 22, сс. 178-191.
17. Петришин Г.П. (2018). “Рух міста до води – як зберегти культурну ідентичність міст”. *Проблеми теорії і історії архітектури України*, Вип. 18, сс.30-35.
18. Посацький Б.С. (2007), “Простір міста і міська культура (на зламі ХХ-ХХІ ст.)”, Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», Львів, 208 с.
19. Рубан Л.І. (2000), “Принципи містобудівного використання територій в умовах деградації річки”: автореф. дис. канд. арх.: 18.00.04. Київський національний університет будівництва та архітектури, Київ, 21с.
20. Цибрівський Р. (2013). “На берегах Дніпра: географія нової джентрифікації в серці Києва”, в Шліпченко С. та ін. (ред.), *Місто й оновлення. Урбаністичні студії*, ФОП Москаленко О.М., Київ, с. 166-178.
21. Щурова В.А. (2016), “Прийоми формування глибинно-просторової композиції водно-зеленого діаметру міста”, *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник КНУБА Київ*, Вип. 46, сс. 367–371.

канд. арх., професор **Петришин Г.П.**,
канд. арх., доцент **Онуфрив Я.О.**, **Боршовский О.И.**,
Національний університет «Львівська політехніка»

РОЛЬ РЕКИ В ФОРМИРОВАНИИ ГОРОДОВ УКРАИНЫ: ЛУЦК, ТЕРНОПОЛЬ, ВИННИЦА, ЧЕРНОВЦЫ

Многочисленные города прошли подобные исторические этапы пространственного развития, в результате с постепенным уходом от рек. Сейчас планировочное развитие этих городов обращено на реструктуризацию и освоение деградированных приречных территорий. Города снова возвращаются к своим корням, ища эффективных средств для решения пространственных, социальных и экономических проблем. Конкурентоспособность городов обусловлена также и градостроительными предпочтениями. Деградированные

территории стали потенциалом нового функционального наполнения и резервом для поиска новой идентичности городов.

Планирование развития приречных территорий города должно происходить во взаимосвязи с соседними поселениями, расположенными в долине реки, так как они формируют единую экосистему речного бассейна. На развитие приречных территорий имеют существенное влияние социально-экономические условия. С помощью архитектурно-планировочных средств можно регулировать состояние экосистемы реки и сохранить баланс между природой и антропогенным воздействием. Вадимов В.М. выделяет типовые модели развития городов на приречных территориях, где прослеживается взаимосвязь планирования города и реки.

Анализируя влияние рек на развитие украинских городов Луцка, Тернополя, Винницы и Черновцов, можно проследить в целом фрагментарность подходов к модернизации набережных рек, неоднородность приречных территорий (сохранность значительных площадей речных берегов в естественном виде и урбанизированность и разнообразное функциональное использование набережных в некоторых городах), местами ограниченный доступ к реке (перекрывается частными территориями), запущенность и устарелость обустройства приречных пространств. В общем, в проанализированных украинских городах, трансформации приречных территорий происходят фрагментарно. На данный момент также отсутствуют комплексные разработки по формированию единого приречного общественного пространства, объединенного системой пешеходных связей.

Ключевые слова: река; приречные территории; градообразующие функции; планировочное развитие города; ревалоризация территории

PhD., professor **Halyna Petryshyn**,
PhD., associate professor **Yaryna Onufriv**, **Oleh Borshovskyi**,
Lviv Polytechnic National University

THE ROLE OF THE RIVER IN FORMING OF CITIES OF UKRAINE: LUTSK, TERNOPIL, VINNYTSIA, CHERNIVTSI

Numerous cities of Ukraine passed similar historical stages of spatial development, as a result of gradual withdrawal from the rivers. Now the design development of these cities is aimed at restructuring and reclamation of the degraded riverside territories. Cities again return to their roots by seeking the effective means for solving spatial, social and economical problems. Competitiveness of cities is conditioned also by the urban development preferences. The degraded territories have

become a potential for the new functional filling and a reserve for searching for a new identity of cities.

The planning of development of riverside territories of the city should take place in the interconnection with the neighboring settlements that are situated in the river valley, since they form the united eco-system of the river basin. A considerable influence on the development of riverside territories have socio-economic conditions. With the help of the architectural-planning means it is possible to regulate the state of the river's eco-system and to preserve the balance between the nature and anthropogenic influence. V. M. Vadimov sets aside typical models of cities' development on the riverside territories, where one can observe the interconnection of the planning of city and the river.

By analysing the influence of the rivers on the development of the Ukrainian cities of Luts'k, Ternopil', Vinnytsia and Chernivtsi one can follow in general the fragmentarity of approaches to modernisation of river embankments, heterogeneity of riverside territories (conservation of a considerable areas of river banks in the natural state and urbanization and various functional use of embankments in some cities), in some places restricted access to the river (is cut off by the private territories), neglected state and outdated conditioning of the riverside spaces. In general, in the analysed Ukrainian cities, transformations of riverside territories are taking place fragmentarily. At present there are no complex developments on formation of the united riverside public space, which would be united by the system of pedestrian connections.

Key words: river; riverside territories; city-forming functions; planning development of the city; revalorization of territory

REFERENCES

1. Petryshyn H., Polianska V. (2020), "Development of the water-green frame of the Vinnytsya". In: Sobczuk, H. and Kowalska, B., reds. *Water supply and wastewater disposal 3*, Lublin, University of Technology, Lublin, p. 221–238. {in English}
2. Petryshyn, H. (2015), "Ecological balance in the development of town planning systems: historical aspect". *Architectural Studies: Scientific journal of Lviv Polytechnic National University*, Volume 1, Number 1, pp. 29–33. {in English}
3. Boborykin O. S. (2017), "Osoblyvosti rozvytku miskykh naberezhnykh (na prykladi mist Ukrayiny vzdovzh r. Dnipro)", avtoref. dys. kand. arkh.: 18.00.01. Kyyivskyy Natsionalnyy universytet budivnytstva ta arkhitektury, Kyyiv, 21 s. {in Ukrainian}

4. Vyazovska A.V. (2018), “Metodychni zasady planovalnoyi orhanizatsiyi vodno-zelenykh terytoriy mista”: dys. kand. arkh. 18.00.04, Kyyivskyy Natsionalnyy universytet budivnytstva ta arkhitektury, Kyyiv. 230 s. {in Ukrainian}
5. Vadimov V.M. (2000), “Gorod i reka (planirovochnyye aspekty)”, Arkheologiya, Kiyev-Poltava, 214 s. {in Russian}
6. Vadimov V.M. (2002), “Metodolohichni osnovy ekoloho-mistobudivnoho osvoyennya pryrychkovykh urbanizovanykh terytoriy (v umovakh Ukrayiny)”, Dys. d-ra arkh.: 18.00.01, Poltavskyy natsionalnyy un-t budivnytstva i arkhitektury; Kyyivskyy natsionalnyy un-t budivnytstva ta arkhitektury, Poltava; Kyyiv, 400 s. {in Ukrainian}
7. Vodna ekspedytsiya: yak vyhlyadaye Lutsk zi Styru. FOTO (2013). URL: <http://www.volynpost.com/news/25013-vodna-ekspedyciia-iak-vygliadaie-luck-zi-styru-foto> [30.05.2020] {in Ukrainian}
8. Gaydukovich M.M. (1983), “Arkhitekturno-planirovochnyye printsipy i metody optimizatsii ispol'zovaniya i preobrazovaniya poymennykh terytoriy pri proyektirovanii parkov”, dis. kand. arkh.: 18.00.04. Belorusskiy Politekhnicheskiy Institut, Minsk, 20 s. {in Russian}
9. Gus'kova Ye.V. (2010), “Printsipy arkhitekturnoy revitalizatsii prirechnykh prostranstv: iz opyta Rossii i Frantsii”: avtoref. dis. kand. arkh.: 05.23.20., Nizhegorodskiy gosudarstvennyy arkhitekturno-stroitel'nyy universitet, Nizhniy Novgorod, 24 s. {in Russian}
10. Denisov M. F. (1988), “Arkhitektura gorodskikh naberezhnykh (integratsiya landshaftov i sooruzheniy)”, avtoref. dis. dokt. arkh.: 18.00.04., Moskovskiy Arkhitekturnyy Institut, Moskva, 46 s. {in Russian}
11. Zadvoryanskaya T. I. (2009), “Landshaftno-gradostroitel'naya organizatsiya rekreatsionnykh zon v strukture pribrezhnykh terytoriy krupnykh gorodov (na primere Voronezha)”, avtoref. dis. kand. arkh.: 18.00.04., Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy arkhitekturno-stroitel'nyy universitet, Sankt-Peterburg, 23 s. {in Russian}
12. Zlyvkova O. (2011). “Mistobudivnyy rozvytok m. Vinnytsi”, v Vecherskyy V.V. (red.), *Istoryko-mistobudivni doslidzhennya: Vasylykiv, Vinnytsya, Horlivka, Izmayil*, Kyyiv, 276 s. {in Ukrainian}
13. Intehrovana kontseptsiya rozvytku Chernivtsiv 2030. URL: <http://chernivtsi2030.cv.ua/?p=2483> [31.05.2020]
14. Lukomska I. O. (2014), “Metodychni osnovy arkhitekturno-landshaftnoyi orhanizatsiyi dolynnykh prostoriv richok ukrayinskykh Karpat”, avtoref. dys. kand. arkh.: 18.00.04., Poltav. nats. tekhn. un-t im. YU. Kondratyuka, Poltava, 21 s. {in Ukrainian}

15. Matashova M.A. (2011), “Эколоho-hradostroytelnaia optymyzatsyia pryrechnыkh territoryi”, dys. kand. arkh.: 18.00.04., Sankt-Peterburhskiy gosudarstvennyі arkhytekturno-stroytelnyі unyversytet, Sankt-Peterburh, 230 s. {in Russian}
16. Petryshyn H.P. (2012). “Richka yak zasib intehratsiyi mista v yevropeyskiy mistobudivniy praktytsi”. *Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrayiny*, Vyp. 22, Dipromisto, Kyiv, ss. 178-191. {in Ukrainian}
17. Petryshyn H.P. (2018). “Rukh mista do vody – yak zberehty kulturnu identychnistmist”. *Problemy teoryy y ystoryy arkhytektury Ukrayny*, Vyp. 18, ss. 30-35. {in Ukrainian}
18. Posatskyy B. S. (2007), “Prostir mista i miska kultura (na zlami XX-XXI st.)”, Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik», Lviv, 208 s. {in Ukrainian}
19. Ruban L. I. (2000), “Pryntsypy mistobudivnoho vykorystannya terytoriy v umovakh dehradatsiyi richky”, avtoref. dys. kand. arkh.: 18.00.04. Kyyivskyy natsionalnyy universytet budivnytstva ta arkhitektury, Kyyiv, 21 s. {in Ukrainian}
20. Tsybrivskyy R. (2013), “Na berehakh Dnipra: heohrafiya novoyi dzhentryfikatsiyi v sertsі Kyyeva”, v Shlipchenko S. ta in. (red.), *Misto y onovlennya. Urbanistychni studiyi*, FOP Moskalenko O.M., Kyyiv, s. 166-178. {in Ukrainian}
21. Shchurova V. A. (2016), “Pryyomy formuvannya hlybynno-prostorovoyi kompozytsiyi vodno-zelenoho diametru mista”, *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya: nauk.-tekhn. zbirnyk KNUBA*, Kyyiv, Vyp. 46, ss. 367–371. {in Ukrainian}